

# YAYGIN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN MÜRŞİT KAVRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Şükrü KEYİFLİ\*

## Giriş

Mürşit kavramını ele almadan önce İslam kültüründe tasavvuf ve tarikatların yerine kısaca temas etmek istiyoruz.

Bilindiği gibi tasavvuf Kur'an ve hadislerde yer alan insanın mistik yönünü ve gönül terbiyesine işaret eden, insanların ruh ve duygu eğitimi vermek suretiyle onlarda olumlu dini davranışlar kazandırmaya çalışan, dünya hayatından ziyade ahret hayatının Allah'ın istediği gibi düzenlenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle ortaya çıkan bir ahlaki eğitim sistemidir.<sup>(1)</sup>

Tasavvuf mens'ê itibarıyla Hz. Peygamber ve onun sahabelerine kadar uzanmakla birlikte, kurum olarak tarikatlara dönüşmesi daha çok Hicri III. yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu manada tarikat yapılaşmaları çeşitli tarikatlar ve kolları halinde günümüze kadar gelebilmiştir.

İslam tarihi boyunca çeşitli adlar ve kollar olarak yayılarak gelen tarikatlar, dini ve sosyal hayatta önemli bir yer edinmiş, zaman zaman, halkın birlik ve beraberliğini, insanlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde katkılar sağlamıştır. Ancak, devletlerin siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarındaki bir takım bozulmalardan zamanla bu kurumlarda etkilenmiş ve buralar bir takım olumsuzlukların yaşandığı kurumlar olmaktan kurtulamamışlardır.

(1) Mustafa Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985, s. 18

\* Harran Üniversitesi İlahiyat Fak. Din Eğitimi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

Bu durum, özellikle Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde belirgin hale gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasından sonra yeni kurulan Cumhuriyetin almış olduğu radikal kararlar arasında tarikatların kurumsallaştığı yerler olan tekke ve zaviyelerin kapatılması da yer almıştır.

Tarikat ve tasavvuf hareketlerinin önde gelen kurumlarından olan Tekke, Zaviye ve türbelerin kapatılması ile ilgili ilk işaretler, Atatürk'ün Kastamonu'da yapmış olduğu bir konuşmasında geçen "ölülerden medet ummak, medeni bir toplum için, şindir"<sup>(2)</sup> sözleriyle verilmiş ve "Tekkeler behemehal kapatılmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti her şubede irşatlarda bulunacak kudrete haizdir. Hiç birimiz, tekkelerin irşadına muhtaç değiliz"<sup>(3)</sup> diyerek aslında tekkelerin irşat faaliyetlerinin ve fonksiyonlarının sona erdirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Atatürk'ün bu sözleri, tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması ile ilgili fiili süreci başlatmış ve yukarıda ifade edilen konuşmalardan yaklaşık üç ay sonra 30 Kasım 1925 tarihinde çıkarılan bir kanunla, Tekke, zaviye ve Türbelerin kapatılması sağlanmıştır. Söz konusu bu kanunla, bütün tarikatlarla birlikte, şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelenlik babalık, emirlik, halifelik, falcılık, büyüçülük, üfürükçülük ve gaipten vermek ve murada kavuşmak ile, muskacılık gibi, unvan ve sıfatların kullanılması, bunlara ait hizmetlerin yapılması ve bu unvanlarla ilgili elbise giyilmesini de yasaklamıştır.<sup>(4)</sup>

Ülkemizde, tasavvuf ve tarikat zümreleşmeleri kurumsal ve yasal olarak böylece sona erdirilmesine rağmen, çeşitli bireysel ve zümresel tarikat ve tasavvuf faaliyetleri, fiili olarak devam etmektedir.

Biz bu çalışmamızda, konunun din eğitim ve öğretimi boyutuna temas edeceğimiz için, tarikatların kapatılması ile ilgili olumlu- olumsuz değerlendirmelere girmeyeceğiz.

Tasavvuf ve tarikatları, tarihi süreç içinde toplumun sosyal kültürel ve dini hayatına olumlu katkıları olduğu kadar, zaman zaman olumsuz, bazı istisnalarında olduğu tarihi bir gerçektir. Ancak yine de, birtakım ekstrem örneklerden yola çıkarak böyle bir kurumun tümüyle olumsuzlukların kaynağı olarak görmek yanlıştır. Çünkü, tasavvuf dinin duygusal alanın bireysel olarak yaşanmasıdır. Tasavvufun kullandığı pek çok kavram ve bu kavramların insanda gerçekleştirilmesini istediği dini davranışlar vardır.

Tasavvufun ele aldığı, tövbe, züht, sabır, tefekkür, tevekkül ve Allah korkusu gibi kavramlar, insanları bireysel ve sosyal hayatında dikkat edece-

(2) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, Ankara, 1958, s. 215.

(3) İ. A. Atatürk Maddesi, C. I, M. E. B. yayınları İst. 1993, s., 781

(4) Hamza Eroğlu, Türk İnkılâp Tarihi, M. E. B. yayınları, İst. 1982, s., 323

ği kuralları öğreten; insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen, öz eleştiri ve özür dileme tutum ve davranışlarını kazandıran, kendi haklarına rıza gösteren başkalarının haklarını çiğnemeyen ve her türlü faaliyetlerinde Allah'ın kendisini kontrol ettiği inancıyla ahlaken kötü sayılacak davranışlardan uzak olmasını öğreten kavramlardır. O nedenle, tarikatlar, hitap ettiği kitlenin dini davranışların geliştirilmesinde olduğu kadar, sosyal davranışların kazandırılmasında da önemli rolleri olmuştur.

Tasavvuf, müntesiplerine kazandırdığı dini tutum ve davranışlar ve kişilerde geliştirdiği dinamizmi sayesinde, İslam Kültür hayatında Kur'an ve sünnetin öğretildiği birer yaygın din eğitimi kurumları olmuştur.

Tasavvufun İslam Kültüründeki yerini daha net olarak ortaya koyabilmek için, onun tanımlarından bir kaçına kısaca yer vermek istiyoruz.

Cüneyd el- Bağdadi'ye göre tasavvuf, "Allah'la muamelenin saflığından ibarettir." Yine ona göre tasavvuf, Allah'ın seni senden giderip, kendisiyle diri kılmasıdır.<sup>(5)</sup> Bir başka mutasavvıf olan Ebu Hüseyin Nuri'ye göre tasavvuf, "nefsin bütün zevklerinden vazgeçmesidir."<sup>(6)</sup>

Yukarıda verilen kısa tanımlardan anlaşılacağı gibi, tasavvuf daha çok duyguların eğitimini esas alan fakat, eğitilen duygularını da davranışlara dönüştürmesi gerektiğini vurgulayan bir kalp ve zihin eğitimidir. Tasavvuf, eğitimi bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak ele almaktadır. Özellikle, insanları bir takım kötülöklere iten "nefis" diye tabir edilen kötölöklerin kaynağı durumundaki benliğin arzu ve isteklerine karşı çıkması, bu manada insanların daima, kendilerini kontrol etmelerini öne çıkaran bir eğitimin, tasavvufun uzak hedeflerinden başında geldiğini söyleyebiliriz.

Cüneyd'i- Bağdadi, tasavvufu genel olarak Allah'ın emirlerinin yerine getirilmesi olarak tanımlarken, tasavvuf ehli insanların bütün işlerini ibadet olarak kabul etmelerini, Allah ile olan ilişkilerin kesilmemesi gerektiğini vurgulayarak insanların bireysel olduğu kadar, toplumsal hayatta da iyi ilişkiler içinde olmalarının zorunlu olduğunu, Allah rızasına muhalif davranışların sergilenmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. İnsanlar, gerek bireysel ve gerekse, toplumsal yaşamlarındaki her türlü tutum ve davranışlarında, Allah'ın kendisini görüp, gözettiğinin bilincinde olmaları, Allah'ın emir ve yasaklarına harfiyen uymaları halinde gerçek imana kovaşabileceklerdir. Allah'ın emir ve yasaklarının onun eğitiminin alınmış olması ile mümkün olacağından, yeterli dini eğitim almayanların gerçek manada tasavvuf olamayacakları da üzerinde durulması gereken bir diğer noktadır.

Tasavvufi eğitimde esas olan Kur'an ve hadislerdir. Kur'an ve hadisle-

(5) Abdülkerim Kuşeyri, Risalet-ı Kuşeyriye, ( ter. Ali Arslan) İst. 1978, s. 104.

(6) Süleimî, kabakatü's- Sufiye, Kahire, 1969, s. 166

rin doğru bir şekilde eğitim ve öğretimin yapıldığı yaygın eğitim kurumları olarak kabul edilen tasavvuf ve tarikat kurumlarından söz edilirken, genel eğitimde olduğu gibi burada da; eğitimin üç boyutundan söz edilebilir. Bunlar kurum olarak, tekke, dergâh ve zaviyeler, eğitici kişiler olarak, Şey veya müritler, son olarak da eğitim alan kişiler olan müritlerdir.

### 1- Tasavvufun Eğitsel Boyutu

Tasavvufun eğitsel boyutundan bahsederken daha çok onun teorik boyutundan ve fonksiyonel olduğu temel noktadan yola çıkılarak ve; değerlendirmeler bu çerçevede olacaktır. Uygulamalardaki bir takım noksanlıklar konun dışında tutulmuştur.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, tasavvuf, Kur'an ve hadislerin ışığında, onların özüne uygun olarak eğitim ve öğretiminin yapıldığı yaygın din eğitimi kurumlarıdır.

Eğitim, insanların davranışlarında istenilen yönde değişik meydana getirme süreci olarak tanımlanmaktadır.<sup>(7)</sup> İnsanların davranışlarında değişiklik yapma ihtiyacı ilk insandan beri var olagelen bir olgudur. İlk insanın yaratılışıyla birlikte onun eğitilmesi de gündeme gelmiştir. İnsanların eğitilmesi ile ilgili çalışmalarını tarihi de insanlık tarihi kadar eskilere dayanmaktadır. İnsanın eğitimi, insanların bireysel yeteneklerin açığa çıkartılması ve onun istenilen yönde geliştirilmesini hedeflemektedir.

İnsanın yapısı gereği, doğuştan bir takım duygularla dünyaya gelmektedir.<sup>(8)</sup> Bu duygulardan biri de din duygusudur. Başlangıçta, inanma ve bağlanma, güvenli olma şeklinde açığa çıkan bu duygu, daha sonları geliştiginde bir yetenek olarak ortaya çıkmaktadır. "Her çocuk fitrat üzerine doğar. Sonra ana- babası onu Yahudi, Hıristiyan ve Mecusi yapar"<sup>(9)</sup> hadisi de dinin doğuştan olduğunu ancak, verilecek eğitimle şekillenebileceğini ifade etmektedir. Çocukluk dönemiyle başlayan, yetişkinlik dönemi ile de devam eden dini duygunun eğitilip davranışlara dönüşmesi halinde, insanın yapısına ters olmadığı, aksine böyle bir kabiliyetin var olduğu anlaşılmaktadır. İnsanların dindarlık düzeyleri, dini kabiliyetlerinin olup- olmaması ile ilgili değil, onun eğitiminin verilip- verilmemesi ile ilgilidir.

Bir din eğitimi faaliyeti olarak kabul edilen tasavvuf da, insanın dindarlık kabiliyetini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Eğitim insanları çok yönlü olarak geliştirmeye amaçlarken tasavvuf daha çok, duyguları, "kalbi" esas olan ve onları dini yönde geliştiren bir eğitimidir. Bununla birlikte tasavvuf, bilgilerin ve duyguların davranışlara yansımalarını da istemektedir. Bilinen

(7) Selahattin, Ertürk, Eğitimde Program Geliştirme, Yalkentepe Yayınları, Ankara, 1984, s., 14.

(8) İ. Ethem Başaran, Eğitim Psikolojisi, Ank. 1994, s. 14

(9) Buhari, Cenâiz, 92; Ebu Davut, Sünen, 17; Ahmet b. Hanbel, II, 233

bir deyimle; "tasavvuf kal işi değil hal işidir" sözü, bilgilerin davranışlara dönüştürülmesi gerektiğini vurgulayan önemli bir tanımlamadır. Aldıkları tasavvufi eğitimi davranışlara dönüştüremeyen kişilerin, gerçek manada mu-tasavvif olamayacakları - en azından- teorik olarak mümkün görülmektedir.

Eğitim ile tasavvuf arasında müfredat ve metot bakımından bazı farklılıkların olmasına rağmen, insana bakış ve onu ele alışı bakımından benzerlikleri vardır. Önde gelen benzerliklerden biri, her ikisinin de bilgilerin davranışlara dönüştürülmesi ve bu davranışların da hayatın tüm alanlarını kapsaması gerektiğiyle ilgili hedefleridir. Konumuz açısından bakıldığında, tasavvufun eğitsel boyutu ile genel eğitimin insanı ele alış muhtevası bakımından büyük ölçüde benzerliklerin olduğu görülecektir.

Tasavvufun insanda meydana getirmek istediği hedef davranışlarla, eğitimin hedef davranışları aynıdır. Ancak, tasavvuf ile eğitimin arasındaki temel ayrım, eğitimin daha çok insanı dışarıdan içeriye doğru eğitmeye yönelik iken, tasavvufun, içerden dışarıya doğru eğitime yöntemini benimsemesidir. Eğitim, insanın çocukluk dönemi ile başlarken, tasavvuf insanın yetişkinlik döneminden başlamaktadır. Eğitim, sonuç itibariyle, bireysel ve sosyal hayatta bedensel, zihinsel ve duyuşsal yönden sağlıklı kişiler yetiştirmeyi amaçlarken tasavvuf, dini bilgi ve davranışlar bakımından Allah'a layık bir kul olabilen insanlar yetiştirmeyi gaye edinmektedir.

Tasavvufun gaye ve hedeflerine ulaşabilmesinde en büyük görev; birer din eğitici olan Mürşitlere düşmektedir.

## 2- Mürşit'in Eğitici Kişiliği

Bu başlık altında mürşidin müritlerine vermekte olduğu din eğitiminde ilgili olarak, şahsında bulunması gereken alan formasyonu, pedagojik formasyonu ve müritlerine kazandırmak istediği bireysel ve sosyal davranışlarla ilgili yeterliliklerinden söz edilecektir. Ancak, daha önce mürşit kavramının tanımına kısaca temas edelim.

Mürşit kelimesi sözlükte, irşat eden doğru yol gösteren<sup>(10)</sup> anlamına gelmektedir. Tasavvuf kavramı olarak mürşit, seyr'ü- sülükünü tamamlamış, irşada yetkili kılınmış, hilafet ve icazet almış mutasavvıf kişi<sup>(11)</sup> diye tanımlanmaktadır. Mürşit kavramının yerine Şeyh<sup>(12)</sup> Pir, İnsan- ı Kâmil tabirleri kullanılmaktadır.

Değişik adlar altında da olsa tasavvufun bize tanıtmaya çalıştığı kişi,

(10) Türkçe Sözlük, T. D. K. Türk Tarihi Kurumu yayınları, Ark. 1969, s. 645

(11) Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. III, s. 5480.

(12) A. Cour, İ. A. C. XI, s. 461

bilgileri ve davranışları ile insanlara dini bilgiler veren, onlara doğru yolu gösteren, söz ve davranış bütünlüğü içinde olan, olgun insandır. Bu kişilik aynı zamanda müritlerin kendilerine her haliyle örnek olabilen kişidir. Hz. Peygamber'in dini ve dünyevi kişiliğini kendisine örnek olarak kabul ederek, onun manevi şahsiyetini nesilden nesle canlı olarak intikal ettiren insandır.<sup>(13)</sup>

Mürşit bu eğiticilik vasfını devam ettirebilmesi için, bazı kişisel ve akademik özellik ve yeterliliklere sahip olması gerekmektedir. Her şeyden önce onun, bütün ahlaki meziyetlere sahip olması lazımdır. Mürşit'in, himmeti yüce, kanaatkâr bütün faziletlere haiz olması, mutasıf olması ve bütün ilimleri bilmesi lazımdır.

Mürşit'in bilmesi gereken ilimlerin başında dini bilgiler gelmektedir. Dini bilgilere yeterince vakıf olmalı, Kur'an ve hadisleri doğru olarak yorumlama kabiliyetlerine haiz olmasında gerekmektedir.<sup>(14)</sup> Dini bilgileri itiyatla karşılanan veya dini ölçülere bağlılığı tartışılan bir Mürşit'in müritlerini yeterli dini eğitim ve öğretim veremeyeceği, verse de bunun istenilen düzeyde olamayacağı aşikârdır. Mürit ancak, iman amel bütünlüğü içinde olan mürşidini örnek alarak tasavvufun beklediği manevi hazzı alacaktır. Çünkü mürit, dini bilgi eksiklerini büyük ölçüde Mürşit'i vasıtası ile telafi etmeye çalışacak, tasavvufun hiyerarşisi içinde bir takım manevi ve tasavvufi makamları onunla kat edecektir.

Bununla birlikte Mürşit'in davranış bilimlerine de vukufiyeti tam olmalıdır. Eğitim verdiği müritlerinin bireysel farklılıklarını; sosyal statülerini, psikolojik yapılarını bedensel ve zihinsel yeterliliklerini bilebilmek için gerekli olacak, Sosyoloji, Psikoloji, Eğitim Psikolojisi, Gelişim Psikolojisi, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, Genel ve Özel Öğretim Metotları gibi bilim dallarının verilerinden yararlanmalıdır.

Her türlü eğitsel faaliyetlerde üç temel soru vardır bunlar; Kime, neyi nasıl? sorularıdır.<sup>(15)</sup> Bu temel sorulara doğru cevaplar bulabilmek eğiticinin mesleki formasyonlara vukufiyetini ortaya koymaktadır. Neyi, nasıl öğreteceğini bilemeyen eğiticilerin mesleklerinde başarılı olmaları oldukça zordur. Mürşid'de bir din eğitimcisi olarak özel alan bilgisine eğitim metotlarının inceliklerine, genel kültür birikimine sahip olmalıdır. Eğitim veren kişilerin meslekleriyle ilgili doğrudan ve dolaylı tüm bilgilere sahip olması, günlük gelişme ve değişmelerin arkasında kalmaması gerekmektedir.<sup>(16)</sup> Eğitim dinamik bir süreçtir. Eğitimin dinamizmi insanlara yönelik oluşu ve

(13) Ali Yardım, Hadis, I, D. E. Ü. Yayınları, İzmir, 1984, s. 18

(14) Yaşar Nuri Öztürk, Tasavvuf, M. Ü. İ. F. V. Yayınları, İst. 1989, s. 401

(15) Hilmi Ziya Ülken Eğitim Felsefesi, s. 18

(16) Fikret Kanat, Kısaltılmış Pedagoji, M. E. B. Yayınları, İst. 1976, s. 39

insanların da ilgi ve isteklerin sürekli gelişme ve değişme içinde olmasındandır.

Dünün insanının bireysel ve sosyal alanlardaki beklentileri ile günümüz insanının ilgileri ve beklentileri farklıdır. Eğitim faaliyetlerini kesintiye uğratmamak, eğitimi bireylerin kendi yaşantılarından hareketle düzenleyebilmek için eğitici sürekli kendini yenilemeli, eğitimle ilgili yeni metot ve yaklaşımlar hakkında yeterli bilişsel donanımına sahip olmaları bir zorunluluktur. Bu nedenle, Mürşit, kendini dört duvar arasına hapsederek, eski bilgilerle yeni nesil eğitmeyi düşünmemelidir. Mürşit, içinde yaşadığı toplumun sosyal yapısını, sosyal yapıya tesir eden sosyal, kültürel ve ekonomik dinamikleri iyi tanımlamalı; kısaca içinde yaşadığımız bilgi toplumunun sağlıklı bir üyesi olmalı ve müritlerini de bu bilgiler ışığında sosyalleştirmelidir.

Esasen tasavvufun temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim, Mürşit'e bu sorumluluğu vermiştir. Bilgi bakımından yeterli olan birinin yaptıkları ile, bilgisiz olarak yapılan her türlü faaliyetlerin aynı olamayacağına dikkat çeken Kur'an-ı Kerim, "De ki, hiç bilenlerle, bilmeyenler bir olur mu"<sup>(17)</sup> Ey iman edenler, niçin yapmadıklarınızı söylemeniz Allah katında büyük vebaldir"<sup>(18)</sup> buyurarak, bilgi ile bilgisizlik arasındaki farkı ve bilgilerin davranışlara dönüştürülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yukarıda ifade denilmeye çalışılan bilgi ve davranışlara sahip olan Mürşit, yerine göre bir pedagog gibi insanların eğitimi ile ilgili bilgilere sahip olmalı ve bu bilgilerini pratiğe aktarabilmelidir. Yerine göre de bir psikolog gibi, müritlerinin ruhi derinliklerine inerek; onların duygularını analiz edebilmeli ve gerekli olan psikolojik rehabilitasyonu yapabilmelidir. Aynı zamanda bir sosyolog gibi, toplumun örfünü âdetini sosyal normlarını, olgu ve olaylarını dikkate alarak, müritlerini bu yönde eğitmelidir. Bunu yapamayan mürşit veya eğitcinin görevini hakkıyla yaptığını söylemek oldukça zordur.<sup>(19)</sup>

Görüldüğü gibi burada teorik de olsa esas olan, tasavvuf eğitimi yapan Mürşit'in eğitim vermekte olduğu müritlerini her yönüyle tanımlarını kolaylaştıracak bilgi ve veriler sahip olmasının gereği vurgulanmaktadır. Esasen tarihi perspektif içinde meseleye bakıldığında sözünü ettiğimiz özelliklere haiz olan mürşitlerin var olduğunu görürüz. Bu konuda akla gelen ilk örnek, Hz. Peygamberdir. Onun eğitici kişiliği incelendiğinde, insanların bedensel, ruhsal, zihinsel, sosyal ve kültürel yapılarına dikkat ettiği görülür. Abdullah b. Mes'ud; Hz. Peygamber'in "sizi biktirmaktan çekiniyorum" ifadesinde bulunduğunu belirterek onun böyle bir endişe ile aralıklı vaaz etti-

(17) K. K. 39 (Zümer Suresi), 9

(18) K. K. 61 (saf Suresi), 2, 3,

(19) Mustafa Öcal, Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar, T. D. V. Yayınları, Ank. 1990, s.47

ğini söylemesi<sup>(20)</sup> bir eğitici olarak Hz. Peygamber'in vaazlarında cemaatin öğrenme durumlarına ve ilgilerine dikkat ettiğinin örneğidir. Yine Hz. Peygamber, insanlara seviyelerine göre din eğitimi verilmesi gerektiğine işaret ederek, " dikkat edin, bu din çetin bir şeydir, ona yumuşak olarak yaklaşın Allah'a ibadette nefsine buğuz etme; zira kuvveti kesilen kimse ne yol alabilir, ne de bineğine sırt bırakır<sup>(21)</sup> buyurarak muhatabın motivasyon durumuna dikkat edilmesi gereğini belirtmiştir. Hz. Peygamber'in söz ve davranışlarını kendisine örnek alma iddiasında olan mürşit'in bu prensiplere dikkat etmemesi düşünülemez.

Mürşit'in eğitici kişiliğinde din eğitim ve öğretim faaliyetlerinde, bireyin psikolojisine dikkat etmesi kadar, grup ve toplum psikolojisini bilmesi de gereklidir. Gustav le Bon bunu teyit eder mahiyette şunları söylemektedir: "Dünyaya hakim olanlar ve İmparatorlukların kurucuları, bütün inançların Peygamberleri, meşhur devlet adamları ve bunların yanında daha mütevazı insan topluluklarının reisleri, kitlelerin ruhları hakkında, insayiki fakat, çok zaman gayet kat'i bir bilgiye sahip psikologlardır. Bunlar, kitlelerin ruhlarını iyi tanıdıklarından onlara kolaylıkla hakim olmuşlardır."<sup>(22)</sup>

Bireysel ve zümresel ayrılıkları körükleyen davranışlardan kaçınan, toplumun bütün kesitlerini kucaklayan, inanç ve düşünce ayrılıklarına yol açacak tutum ve davranışlardan sakınan, daima insanlar arasındaki birlik ve beraberliğin temin edecek mesajlar vererek bu mesajları bizzat kendi şahsında ve müritleri arasında hayata geçiren kişi olmalıdır. Kısaca Mürşit, birleştirici olmalıdır.

Bilindiği gibi toplum halinde yaşayan insanların en büyük ihtiyaçlarından biri de birlik ve beraberliktir. Özellikle günümüzde insanlar arasındaki birlik ve beraberliğe kardeşlik ve hoşgörü anlayışların geliştirilmesine daha fazla ihtiyaç vardır. Bunu sağlamanın yollarından biri de birbirlerinin haklarına saygı duymalarını öğrenmektir. Kendisini iyinin ve doğrunun merkezi kabul ederek, kendi dışında kalanların yanlış olduğunu kabul edip, onlara hayat hakkı tanımama anlayışı, dini teoride ve sosyal hayatta bulunmayan bir yaklaşımdır. Bu tür anlayışların hakim olduğu topluluklarda dini ve sosyal hayatın huzurundan birlik ve beraberlikten, kardeşlik ve hoşgöründen söz edilemez. Birlik ve beraberlik ve hoşgörünün olmadığı toplumlar da eninde sonunda yok olmaya mahkûm olurlar.

Toplumsal düzenin olmadığı toplumlarda dinin yaşaması da zordur. Bu bakımdan Mürşitler, hem müritleri arasında hem de geniş manada top-

(20) Buhari, İlim, 121; Müslim, 19.

(21) Şeybani, 156

(22) Gustav Le Bon, Kitleler Psikolojisi, (çev. Selahaddin Demirkan), Yağmur Yayınları, İst. 1974, s. 26



lumsal huzuru temin edici bu ilkelere dikkat etmeli ve eğitim ve öğretimlerde bunu vurgulamalıdır.

Kaldı ki din, bu ilkeleri içermektedir. Mürşit, dinin birlik ve kardeşlik temalarını aktaran birisi olmalıdır. Bu bakımdan o tefrikçi değil tevhidci olmak durumundadır. Mürşit'in verecek olduğu eğitim ve öğretim, toplumsal bütünlüğü sağlamada bir vasıta olmalıdır. Çünkü, İslam dini bütün mü'minleri kardeş saymıştır.<sup>(23)</sup> İslam düşüncesinin pratiğe aktarılması olarak da niteleyebildiğimiz tasavvuf hareketleri bu manada toplumda birleştiricilik fonksiyonu icra etmelidir. Nitekim tarihi süreç itibarıyla bakıldığında tasavvuf ve tarikatlar, bir yaygın eğitim kurumu olarak - bazı istisnalar dışında - bu görevi yerine getirmişlerdir. Günümüzde de aynı fonksiyonlarını icra edebilir. Bunu sağlayabildiği ölçüde tarikatları, birer yaygın din eğitimi kurumu olarak görebiliriz. Mürşit hiç bir zaman temsilcisi olduğu tasavvufi kolu, diğerlerinden daha üstün görmemeli, onları bir bütünün parçaları olarak kabul etmeli ve müritlerini de bu anlayış doğrultusunda eğitmelidir. O, daima toplumsal bütünlüğü zedeleyici tutum ve davranışlardan kaçınmalı ve birleştirici olmalıdır.

Mürşit, kendi tarikatına mensup kişilerle, başka tarikata mensup kişiler arasında ayrıma sebebiyet verebilecek kötüleyici telkinlerde bulunmamalıdır. İradelerini kayıtsız şartsız teslim etmiş bulunan müritlerinin bu bağlılığını istismar etmemeli ve müritlerinin iradelerini olumlu davranışlara yönlendirebilecek beceride ve yetenekte olmalıdır. Diğer yandan, kendisine intisap eden müritleri arasında da sevgi saygı ve kardeşlik duygularını temin edici olmalıdır.

Mürşit'te teorik olarak bulunması gereken özellikler dikkate alındığından aynı zamanda bir eğitimcide bulunması gereken özelliklerden farklı olmadığı görülür. Bir eğitici de bulunması gereken özelliklerle, mürşitte bulunması gereken formasyonların benzerlik arz etmesi, her iki kişiliğin de yerine getirmekte oldukları görevlerin aynı olmasındandır. Çünkü, her ikisinin hedef kitlesi de insandır. Aralarındaki benzerliği ifade eden diğer bir hususta mürşit kavramı ile eğitim kavramının mana birliğidir. Dilimizde eğitim kavramı yerine kullanılan terbiye kelimesi, eğitmek, olgunlaştırmak ve yetiştirmek anlamına gelir. Mürşite bir mürebbidir.<sup>(24)</sup> Mürşit, müritlerin maddi ve manevi her türlü problemlerine çözüm bulmalı onlara rehber olabilmelidir.

Ayrıca mürşit, kişiliği ile, müritlerine olduğu kadar, içinde yaşadığı topluma da örnek olabilmelidir.

(23) K. K. 49 (Hucurat Suresi), 10

(24) Süleyman Uludağ, İslam'da İrşat, Marifet Yayınları, İst. 1984, s. 46

İnsanların iç dünyalarına dalarak, Kur'an ve Sünnet'in doğrultusunda bireyde olumlu dini davranışlar kazandırılmasına yardımcı olan Mürşit'in konumu, kişiliği ve davranışları birey ve toplum açısından oldukça önemlidir. Mürşit aynı zamanda bir din eğitici olması hasebiyle dini şahsında şekillendiren kişidir. Tıpkı eğiticinin mesleğini şahsında şekillendirdiği gibi. Bu bakımdan Mürşit, her yönüyle müritlerine örnek olan, kendisine özenilen, beğenilen davranışlar sergileyen biri olmalıdır. Bu hem toplum açısından hem de verecek olduğu eğitim açısından son derece önemlidir.

Mürşit, kişilik olarak, sağlam bir iradeye sahip, hoggörülü, diğerkâm, her türlü bencillikten uzak, ufku geniş, ön yargıları bulunmayan, ilmilik vasfına sahip, sosyal ve din kişiliği gelişmiş kişi olmalıdır. Mürşit'in bu özelliklere sahip olması, temsil ettiği tasavvuf kaynakları Mürşit'in dini ve sosyal kişilik bakımından sıradan insanlar olamadıklarını, varsa böyle kişilerin de gerçek manada Mürşit olamayacaklarını ifade ederler. Onların bir bakıma karizmatik kişiliğe sahip olmalarının gereği üzerinde dururlar.

Hz.Peygamber'den günümüze kadar gelebilmiş bazı Mürşitler, temsil ettikleri kurum ve kişilere her yönüyle örnek olabilmişlerdir. Bilgi ve davranışları ile kendisine imrenilen kişiler İslam kültüründe "Üsve'i- Hasane", "Numine'i- Timsal", "kıdve'i- Enam" gibi özel kavramlarla tavsif edilmişlerdir.

Örnek kişiliğe sahip olma, bilinen bazı eğitim metotlarında daha etkili bir yöntem olarak kabul edilir. O, aynı zamanda din eğitiminde temel prensiplerindedir. Kur'an- ı Kerim'in "...Peygamber size ne verdiyse alın, size neyi yasakladıysa ondan sakının ve Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı şiddetlidir"<sup>(25)</sup> emri Hz. Peygamberin sözlerinin davranışların ve uygulamaların örnek alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Sözleriyle davranışları arasında tutarlılık olmayan kişilerin güvenilirliği inandırıcılığı kaybolur. Eğitim veren kişinin, kişilik özelliklerini oluşturan özelliklerin her biri eğitimi verecek olduğu kişiler üzerinde etkili olmaktadır.<sup>(26)</sup>

Mürşit'in örnek kişiliğini temin eden önemli unsurlardan biri de onun dış görünüşüdür. Dış görünüş başta fiziki görünüm olmak üzere, topluma dönük her türlü imajın herkes tarafından kabul edilebilir vasıflarda olması gerekmektedir. Bilindiği gibi özellikle gençlik dönemindeki kişiler, her yönüyle takdir ettikleri kişileri taklit ederler. Kılık ve kıyafetleriyle onlara benzemek isterler. Onları idealize ederler bu ise olumlu davranışlar geliştirmede önemli bir fırsattır. Bu fırsatı, eğitim alanında kullanabilmek için,

(25) K. K. , (Hucurat Suresi) , 7

(26) Leyla Küçükahmet, Öğretim İske ve Yöntemleri, G. Ü. E. F. Yayınları, Ank. 1989, s. 131

Mürşitlerin dış görünüş itibariyle de müritlerine örnek olabilecek makul, toplumsal değerlerle çatışmayacak bir görünüm içinde olmaları gerekir.

### 3- Sonuç

İslam kültüründe tasavvuf ve tarikatları fonksiyonları bakımından ele alındığımızda onları birer yaygın din eğitimi kurumu olarak kabul edebiliriz. Kurumsal olarak tarikatların Hz. Peygamber döneminden sonra gelişmeleri, onların İslami pratiklerin hayata geçirildiği kurumlar olduğu realitesini değiştirmez. Tarikatlar insanların dini, sosyal ve kültürel hayatına olumlu katkılarda bulunarak önemli bir eğitim ve öğretim hizmeti yürüttükleri ancak; her toplumsal kurumlarda olduğu gibi, birtakım olumsuzlukların da sergiledikleri müşahade edilmiştir.

Tasavvuf ve tarikatların toplum hayatına olumlu katkıda bulunduğu dönemler incelendiğinde onların, Kur'an ve Sünnetin özünden ayrılmadıkları görülür. Bu kurumlarda baş gösteren olumsuzluklar daha çok din dışı davranışların öne çıkarılmasıyla meydana gelmektedir. Dolayısıyla tasavvuf ve tarikatların değerlendirilmesinde dikkat edilecek temel nokta onların, faaliyetlerinin Kur'an ve Sünnet çizgisinde olup- olmadıklarının tespiti olmalıdır.

Tasavvufun önemli kişisi Mürşit'tir. Tasavvufun bir eğitim kurumu özelliğini devam ettirmesinde en önemli görev Mürşit'e düşmektedir. Bir eğitici kişilik olarak Mürşit, eğitim ile ilgili her türlü bilgiye ve kişisel özelliklere sahip olması gerekmektedir.

Mürşit, her türlü dini bilgiyle donanmış, davranış bilimlerinin verilerinden yeterli ölçüde yararlanabilen, örnek kişiliği ve birleştirici vasfıyla herkese örnek olabilecek davranışlar içinde bulunmalıdır.

Tarikatların faaliyetlerinin Cumhuriyet döneminde sona erdirilmesinin gerekçesi, bu kurumların özüne uygun faaliyetlerde bulunmadıklarındandır. Bazı tarikatların bir takım yozlaşmalarından dolayı, top yekûn tarikat kültürüne karşı çıkmaktadır. Bu karşı çıkmaların temeli de Cumhuriyetin temel ilkelerinden olan laiklik ilkesine karşı olmakla açıklanmaktadır. Böylece, tarikatlarla Cumhuriyet karşı karşıya getirilmek istenmektedir. Dolayısıyla toplumda suni bir ayrılık meydana getirilmeye çalışılmaktadır. Böylece tarikatlardan, hareketle tartışmalar yapılan dine karşı olanlarla, dine taraf olanlar diye iki gurup arasındaki bir sürtüşme ortamına doğru çekilmek istenmektedir. Oysa, Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayarak, Cumhuriyet'in kurulmasına kadar gelen tarikatlardaki bir takım yozlaşmalar olmasaydı yani, tarikatlar aslına uygun faaliyetler içinde olmaya devam etselerdi, acaba Cumhuriyet bu kurumları yine de kapatır mıydı?. Günümüzde yapıl-

makta olan tarikat tartışmaları bu soruya verilecek "evet" veya "hayır" cevabına göre boyutlandırılmalıdır. Bu soruya verilecek her iki cevap da, aslında Cumhuriyet'in tarikatlara bakışını da ortaya koymaktadır.

Kanaatimiz o dur ki, şayet tarikatlar, geçmişte olduğu gibi, toplumun din eğitim ve öğretimine olumlu katkılar yapmaya devam etselerdi kapatılmazlardı. O halde, şunu söyleyebiliriz. Cumhuriyet, tarikatların özüne değil, uygulamadaki yanlışlıklara karşı olmuştur. Cumhuriyetin bu tavrı ile tasavvufun tavrı benzerlik arz etmektedir. Yani, aslında tarikatları yozlaşmış şekline, tasavvuf ve tarikatlar de karşı olmuşlardır. O halde, tarikatların yozlaşmış biçimine karşı olma konusunda insanların bir takım kamplara ayrılmalarına gerek yoktur. Fonksiyonel olmayan tarikatlara herkes karşıdır. Toplumda, fonksiyonel olmayan tarikatların tartışılması, insanlar arasında fikir ayrılığı meydana gelmekten öte, birlik ve beraberlik sağlayıcı bir konudur.

Günümüzdeki bazı tarikatlar zümreleşmelerinin, çalışmamızda vurgulamaya çalıştığımız özellikler taşımadığını maalesef görmekteyiz. Buna rağmen, dinin tasavvufi boyutunu yaşamak isteyen bazı kişilerin, bu tarikatlara intisap ettikleri fakat, bu tarikatların de, kendilerine intisap eden kişilere yerince yararlı olamadıklarını hatta ve burada bir takım istismarlarla da, karşılaştıklarını, çeşitli basın yayın organlarından öğrenmeliyiz.

Bu tür tarikat yapılaşmalarının istismarlarının olamaması, buralara olan ilginin azalması ile mümkün olur. İlginin az olabilmesi için de, bireylerin sağlıklı bir din eğitiminden geçirilmesi gerekmektedir. Okullarda verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine bir de bu açıdan bakılarak aksayan bazı yönlerinin giderilmesi halinde bu tür olumsuzlukların yaşanması da asgariye indirilmiş olacaktır.